

A Látó című marosvásárhelyi folyóirat estje

Moderátor: Erdélyi Ágnes. Házigazda: Vörös László

1990. május 15.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27010>

Hangfájl: 084_085.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Erdélyi Ágnes: Fordulat, de most mindannyiunk örömére körünkben üdvözölhetjük őket. Szeretettel köszöntöm még az est házigazdáját Vörös László tanár urat is és megkérem, hogy beszéljessünk.

[00:00:17](#)

Vörös László: Köszönjük szépen és hát az első beköszöntő mondatokat állva tenném meg, hogy aztán családiasabban, majd ülve folytassam. Én is nagyon örülök, hogy, ha jól emlékszem március 28-án tervezett találkozónkat, ami akkor, az ismert sajnálatos események miatt elmaradt, amelyekről itt bizonyára majd szót ejtünk, de hát az is öröm, hogy most ezt, ami késik, nem múlik alapon meg tudtuk valósítani.

[00:00:55](#)

Itt egy folyóirat szerkesztősége, hát annak a vezetése van itt. És reméljük, hogy ez a folyóirat majd hozzá is férhető lesz – talán már nem is túl sokára – nálunk is, de talán így sem haszontalan elbeszélgetni magáról a lapról is.

[00:01:23](#)

Én azonban úgy gondoltam, hogy ilyen táguló körökben vezetném a beszélgetést. Tehát, először szót ejtenénk a szerkesztő szűkebben vett irodalmi munkásságáról, azután beszélénk magáról a lapról és hát mivel ez úgyis elkerülhetetlen a marosvásárhelyi helyzetről, és fejleményekről és végül a romániai általános kilátásokról. Ezek után szíves engedelmmel ülve folytatnánk a beszélgetést. Hát itten, most életkori alapon kezdve a kérdés föltevését, meg abból a megfontolásból is, hogy utána egymás után költők jönnek és a műfajokat ne keverjük. A Gyurka, te a legutóbbi kötetedet, a '89-ben, tehát valamikor a múlt év vége felé megjelent *Találkozásaink*¹ című köteted, ami *Irodalmi publicisztika* alcímmel jelent meg és hát irodalmi

¹ <https://www.szaktars.hu/kriterion/view/galfalvi-gyorgy-talalkozasaink-irodalmi-publicisztika-1989/>

riportokat, interjúkat tartalmaz. Ezt így dedikáltad a feleségemnek és nekem, hogy ez egy megcsúfolt kötet és hogy álmaidban viszont már ott van az a könyved is, aminek majd igazán tudnál örülni. Szóval először is azt kérdezném, nekem megvan a véleményem a könyvről, amit majd el is fogok mondani. De először azt kérdezném meg, hogy szerinted miért megcsúfolt kötet az miért nem tudtál neki örülni, és hogy mi lenne az az igazi, ami majd remélhetőleg jön, és aminek majd örülni is tudsz?

[00:03:22](#)

Gálfalvi György: Megcsúfolt és megcsönkített kötet. A csönkítés arra vonatkozik, hogy körülbelül 70 flekknyi anyag kimaradt belőle, utána többször is. Úgyhogy engedetlen gyerekeket, mint ahogy gallérjánál fogva megrázták a cenzúra, és a megcsúfolás pedig arra vonatkozik, hogy éveken keresztül nem engedték ki, azért, mert, a helységneveket megkövetelték, hogy a románul írjam ki. Riport kötetnél, interjú kötetnél nagyon nehéz elkerülni azt, hogy az ember helységneveket használjon és hát nyilván nem voltam hajlandó először azzal próbálkoztam, hogy körül írtam a helyiségeket ilyen [...] módon, hogy a Szamos parti város a Zilah, Ady iskola városa. Tehát hasonló körüli írásokkal, akkor erre is felháborodtak, hogy ők nem azért hozták a törvényeket, hogy mi megkerüljük és kikerüljük, hanem igenis írjuk ki a románul a helységneveket, akkor ezt is kihúztuk valahogy a szerkesztővel együtt Egyed Péter barátommal.

[00:04:46](#)

Végül is úgy alakult, hogy, amikor már úgy láttam, hogy nem megy, akkor visszakértem a kötetet. Akkor, Domokos Géza megígérte, hogy ő megalkuszik valahogy a sajtó igazgatókkal. Meg is alkudott, de annak az lett a vége, hogy három vagy négy helyen mégis beírták a román helységnevet, így lehet, hogy Kézdivásárhely, Târgu Secuiesc, és asszem még vagy két helyen más helységnek is románul megjelent a neve. Nyilván az ember felháborodott, mert hát anyanyelvének egyik legősibb rétegét akarták kivenni a szájából és tulajdonképpen megkeseredett. Nem tudom, hogy ilyen megalkuvások árán egyáltalán érdemes volt-e ezt a kötetet megjelentetni. Egyébként még így is, ebben a formában is egy hónapig már kinyomtatva és bekötve állt a nyomdába, mert akkor újabb kifogást emeltek, hogy Sütő András neve szerepel benne több alkalommal is és hát Sütő Andrást miért próbáljuk népszerűsíteni?

[00:06:00](#)

Míg végül december 19-én kapták meg a terjesztési engedélyt, tehát két nappal a decemberi események előtt. Jobban örvendtem volna, hogyha a könyv nem jelenik meg, hanem most már az eredeti formájában került volna az olvasók elé. Így jelent meg nálunk egy-egy könyv, ez a könyvnek a sorsa '83-tól húzódott.

[00:06:30](#)

Általában azt el kell mondanom, hogy sajnos egyetlen könyvemnek se tudtam felszabadultan zavartalanul örvendeni. Éppen ezért, mert nem abban a formában jelent meg egyik sem, ahogy

megírtam. Persze ez a műfaj is a riport, interjú, egyáltalán a valóság irodalom az mindig nagyobb felületet nyújtott a támadásra.

[00:07:01](#)

Arról kérdeztél, hogy mi lenne az a könyv, amit álmaimban megálmodtam. Hát, nyilván a következő könyvemet remélem, most már eredeti formában tudom majd közölni, egy regényről van szó, *Szürke havazás* címmel álmodtam meg és számvetés lenne mindazzal, ami az egész nemzedékem átment és valahol abba szeretnék szembenézni, hogy hogyan lehet valami, hogyan szürkült el valami, ami eredeténél fogva is, természeténél fogva fehérnek kellett volna, hogy maradjon.

[00:07:46](#)

Vörös László: Na, hát ezt érdeklődéssel várjuk, de hát ígértem, hogy én is elmondom a véleményemet. Szóval figyelembe véve a körülmények szorítását, azért roppant tanulságos volt számomra ez a kötet, mert az első rész, amikor ugye egyszerű, viszonylag egyszerű kis emberekkel beszélgettél. Nagyon érdekes volt abból a szempontból, hogy szépen kijött az, hogy a hétköznapiakban meg a hajszálerekben hogyan élt tovább a kisebbség létfenntartása, a kultúra őrzése, a kultúra fontosságának a tudata, az ismeretszerzés tudata tehát egyáltalán az, hogy tudtátok ott kibírni nagy tömegekben, ugye gerinc roppanás nélkül. Ez számomra rendkívül tanulságos volt. Hát az irodalmi interjúid pedig, a *Marad a láz* kötetben, a korábbi kötetben ugye a tizenegy interjúban lényegében a megszokott színvonalat tartották, bár érdekes módon a Böződi Györggyel készített interjúd, az, ami már a *Látóban* jelent meg, szóval azt már az még jobbnak éreztem. Hogy ennek volt-e különös oka vagy ez véletlenül jött ide?

[00:09:18](#)

Gálfalvi György: Nézd, a több interjúm kimaradt ebből a kötetből is, például a Pusztai Jánossal, aki például a romániai magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotójának tartok vagy Bodor Pállal készített interjú. Nyilván azokkal, akik elmentek az országból, azokkal nem lehetett közölni azokról interjút. Én nem tudom, hogy mi az, amit, hogy esetleg másnak érezhetünk, mint a *Marad a láz* esetében más hangulatot hoz.

[00:09:51](#)

Valószínűleg ott kutakodnék és az lenne a pontosabb, hogy a *Marad a lázban* egy nemzedék társaimmal készítettem interjút és hát egy ilyen kollektív vallomást próbáltam belőlük kicsikarni, csak így mind arról, ami velünk és körülöttünk történt az utóbbi évtizedekben.

[00:10:16](#)

Természetesen, hogy hát az interjúban, legalábbis az én felfogásom szerint az ember önmagáról is vall, az interjú, a jó interjú az arckép és önarckép egyszerre. Annak a műfaja, amikor az ember mással mondatja el azt, amit ő akar elmondani. Paradoxálisan fogalmazva esetleg azt is

mondhatnám, hogy az interjúk kimondottan lírai műfaj. Én legalábbis így szeretném művelni és legalábbis így fogtam fel és arra törekedtem, hogy a párbeszédnek meglegyen a tétje és ez a tétje érződjön is.

[00:11:09](#)

Na, most másképp hallottam természetesen a legközvetlenebb barátaimról, a nemzedék társaimról, mert mást akartam elmondani velük ott a kötetben annak megvolt a kötetnek egy jól felépített szerkezete, legalábbis én úgy éreztem és az volt a szándékom. Itt, erre kicsit szedett-vedetten kerültek össze azon négy irodalmi igénnyel megírt interjú, mert hiányzott közülük a már említett másik kettő és én szívesen melléjük tettem volna, ha ugye elmarad a kötet, akkor a Böződi Györggyel írottak is. Böződi Györgynél más volt, az nem teljes arckép volt, hanem tulajdonképpen egy rész kérdést próbáltam kinagyítani a Böződi György tragédiáját. Rendkívül izgatott az, hogy egy rendkívül jelentős író, 32 éves korában tulajdonképpen befejezte a pályáját. 19 éves korában megírta az első novelláját, 32 éves korában azt az utolsó olyan novelláját is, tulajdonképpen utolsó olyan írását, amiért irodalmilag számon tarthatjuk és utána egy más útra tért, tudományos kutatóútra és hát ez érdekelt engem. Valószínűleg érződött benne, amit mondott, úgy érzed, hogy jobban sikerült, de talán a melegségén azt az embert nagyon szerettem és kicsit felelősnek is éreztem magamat, mert egyetemet az utolsó években nagyon sokszor, sokat látogattam és szinte egyedüli voltam, aki kapcsolatot tartotta a vele és hát ez a felelősség, ennek megvolt a maga súlya és kicsit nyomasztó is volt.

[00:13:13](#)

Nem tudnám neked megmagyarázni és nem is vagyok biztos benne, hogy az a legjobb interjúm. Én nem tartom azt, nem ezt tartom a legjobb interjúnak sokkal. Ha már erről van szó, akkor fontosabbnak tartom más interjúimat, a *Marad a láz* interjút is és a kötetben szereplőket is.

[00:13:36](#)

Vörös László: Markó Bélának egy régebbi, prózai írásából idéznék, mielőtt a kérdésemet fölteszem. Azt írtad, hogy „*a mi esztétikánk korunk esztétikája nem szereti igazából a tökélyt, nincsen érzéke a harmóniához és torzókat termel, néha lélegzetelállítókat. Reménykedve abban, hogy előbb utóbb rálel egy lehetséges rend visszfényére a versben, a szoborban, a bomló szerkezetű regényben. A kerek és megbonthatatlan egységű művek a groteszk felhangok nélküli borzongató tragikumot sugalló zárt struktúráknak talán véggépp bealkonyodott.*”

[00:14:16](#)

Na, már most az előző köteteid valóban eme elgondolásnak felelnek meg az én meglátásom szerint, tehát a technikai elidegenedettség, a társadalmi elidegenedettség, a szétesettség, itt, tehát az, hogy mi nem. Most nagyon érdekes módon éppen a legutóbbi években a költészeted fő vonulatának éppen a zárt struktúrára való és a rendre, a harmóniára való törekvést érzem,

főleg a szonett műfaj dominanciájában. Te magad is, a Kántor Lajosnak adott interjúbán két évvel ezelőtt azt mondtad, hogy a szonett a zárt formában meg lehet szabadság modellje.

[00:15:18](#)

Valóban a szonettek egész sorát írtad. Van köteted, amelyekben csak szonettek találhatók, és hát nekem az utóbbi időszak talán a legnagyobb vers élménye volt a *Költők koszorúja* című szonett koszorú. Amiben hogy pontos legyen ugye, szonettet írtál, ugye következő címekkel: *Janus Pannonius, Balassi, Szenczi Molnár Albert, Zrínyi, Petrőczy Kata Szidónia, Berzsenyi, Kazinczy, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Vajda, Ady, József Attila, Radnóti* és azután jön a mester szonett.

[00:16:04](#)

Tehát, hogy az utóbbi évekbeli költészetet az előbb felolvasott teória ellenében vélem tovább fejlődni. Ez az én szívemhez nagyon közel áll, a Cs. Gyimesi Éva írta a pont erről a szonetteket tartalmazó '89-es kötetedről, hogy a szonett nagyon igényes műfaj, igényes gondolatot kíván meg és én úgy látom, hogy a zártságra, rendre, harmóniára való törekvéssel és ezzel egyidejűleg az igen kimondásával a költészeted is gondolatibb lesz, lett. Az igent itt úgy értem, hogy igent mondani a múltban megtalálható és a ma is vállalható hagyományra és ezzel egyidejűleg egy népszolgálat úgy melletti kiállásra is.

[00:17:15](#)

Te magad hogyan értelmezed ezt a fejlődést, mert hiszen hát ez nem ritkaság, ugye? József Attila, *Medáliák korszaka* egész más, mint a '30-as évek legelején, ez megint más, mint a '36-'37-es József Attila, Adynál már megint csak megvan ez, hogy én kívülről így látom, te belülről, hogy érzed?

[00:17:47](#)

Markó Béla: Hát meg kell mondanom, hogy én belülről ezt majdnem ugyanígy látom, ahogy ezt te kívülről elmondtad, most mégis kénytelen vagyok azért valamiképpen kiegészíteni, mert hát kérdésként hangzott el az, amit te elmondtál és nekem ezt válaszként kell megfogalmazni. Azzal kezdeném, hogy nem nagyon örülök én annak, hogyha évekkal ezelőtti szentenciának tűnő megállapításaimat szembesítik mostani önmagammal. Nem, mint hogyha bármit is ne vállalnék.

[00:18:38](#)

Legalábbis remélem, hogy a későbbiekben is vállalni tudok mindent, amit eddig papírra vettem és leírtam, tehát nem morális kérdőjelekről van szó, hanem én azt hiszem, hogy az évek során és az évek, most már lassan évtizedek során változott nagyon sok mindenben az én esztétikai felfogásom is, legalább ennyit változott az a költészet, amit művelek és ezt egyáltalán nem tartom bajnak. Nem tartom bajnak a magam számára fontosnak érzem, hogy alkotó ember

persze lehet, hogy ez alkotó típustól is függ, egyéniségétől is függ. Mindenesetre magam számára fontosnak érzem, hogy az alkotó ember ne ragaszkodjék feltétlenül az egyszer már megtalált úthoz, kifejezési formához. Ne ragaszkodjék feltétlenül ahhoz, amit ahhoz a koncepciónak, amit a művészetről vall, egyáltalán ahhoz, amit ő művészetnek képez. Tehát, ez számomra egyfajta állandó mozgás, elmozdulás, változás az az kényszer, talán a rutintól való félelem is táplálja ezt az állandó elmozdulást.

[00:20:23](#)

Hát persze ez nem elegendő indok és nem elegendő válasz és az igazi válasz, az igazi felelet valahol ott van, hogy én, amikor szonetteket kezdtem írni, miután tulajdonképp soha például a klasszikus formát vagy akár az igazán zárt, igazán kötött formát nem műveltem, akkor valóban átléptem egy határt a nyitott műtől a zárt mű fele. Tehát, visszafele is lehet értelmezni ezt, hogyha már a művészetben van fejlődés, akkor ez valamiféle visszaút is lehetne. De én talán úgy fogalmaznék és nem nyitott műben meg zárt műben gondolkodnék, mert akkor most el kellene mondanom, hogy mi is az, hogy nyitott mű és nem biztos, hogy meg tudnám pontosan fogalmazni, hogy a groteszk, az ironia, a nyitott mű egyáltalán az valamiféle megkérdőjelezését jelenti mindig annak, amit a művész tulajdonképpen abban a pillanatban állít. Tehát, az ilyen műben ott van az állítás és ott van annak egyfajta tagadása is vagy legalábbis megkérdőjelezése. Na, most már eljut az ember egy adott ponton oda és ez helyzettől függ meg kontextustól is függ, hogy ezeket a kérdőjeleket mindenképpen ki kell söpörni a szövegeiből és valamiféle fix pontot kell teremtenie abban, amit művel. Óvakodva természetesen a szentenciáktól is.

[00:22:34](#)

Moderálnia kell egy igen egy lehetséges rendet, egy olyan világot, ahol vannak érvényes állítások. Számomra valahol a szonett ezt is jelenti. Nem olyan feszültségmentes, nem olyan igazán zárt forma ez, hiszen valahol minden szonettnek és azért olyan kísértő forma ez, azért térnek annyian visszahozzá és állandóan vissza-visszatér a költészet hozzá, mert a szonett mélyén, sőt nem is a mélyén, hiszen ezt szabályként is megfogalmazták annak idején ott van a bizonyos drámai ellentét, tehát minden szonett egyfajta konfliktust, egyfajta drámát már bújtat magában.

[00:23:35](#)

Én nem tudom elválasztani, mindenesetre az én visszatérésemet vagy az én preferenciáimat a szonett iránt attól az irodalmi és nemcsak irodalmi környezettől, amelyben mi az utóbbi években ott Erdélyben meg Romániában éltünk, valószínűleg csak az a helyzet kényszerített rá arra, hogy szonetteket kezdjek írni. Az a helyzet kényszerített rá arra, hogy valamiképpen, amit már a kérdésedben említettél zárt formában is megpróbáljunk moderálni egyfajta szabadság lehetőséget, egyfajta mozgás lehetőséget. Nem feltétlenül az én egyéni utam ez, mert érdekes módon éppen az utóbbi években főleg a nálam fiatalabbak, egymás után művelni kezdték ezeket a klasszikus formákat, köztük a szonettet is, és ugyanakkor ez minden helyi sajátosságoktól függetlenül egybeesik a költészet világ mozgásával is a posztmodernnel, meg a költészet, meg

a művészet egyfajta klasszicizálásával. Tehát, még az is megtörténhet, hogy divat mozzanatok is belejátszanak ebbe. Bár én ezt azért tagadnám, magam részéről.

[00:25:25](#)

Vörös László: Azt mondta szintén Kántor Lajosnak, hogy az igazán jó költészet műveléséhez egy megbízható jövőkép kell még akkor is, ha ez olyan illuzórikus, mint Szilágyi Domokosé volt, de ez termékenynek bizonyult, ez a jövőkép most benned hogyan fogalmazható meg?

[00:26:02](#)

Markó Béla: Hát, itt azért nem tudom, most már mennyire siklunk át a válasszal a politika mezejére, talán nem egészen, hiszen nem csak erről van szó. Megbízható jövőkép kell és megbízható világkép, talán megbízható világlátás és megbízható világnézet is ezt idézőjelben használok ezt a nagyon lejáratott szót. Az én jövőképem most nem ugyanaz természetesen, mint ezelőtt egy évvel, ezelőtt két esztendővel, ezelőtt három esztendővel.

[00:26:54](#)

Nem azonos olyan értelemben, ami a lehetőségeket illeti. Tehát, ami 2-3-4 esztendővel ezelőtt valamiféle költői utópiaként volt megfogalmazható és talán erre is szolgált a költészet és ezért is volt alkalmas számomra a szonett, mint forma, mert ez a jövő utópia. Ez a rend, ez a harmónia kép ez benne van a szonettben. Ez a jövőkép ez bármennyire is elkésztető és lehangoló élmények értek bennünket, azért mégiscsak kikerült a költészet irreális vagy nagyon távoli birodalmából a valóság és a politika mezejére.

[00:28:02](#)

Vörös László: Kovács András Ferenc egyik kritikájában, Tompa Gábor kötetéről írt kritikájában. Érdekes módon ugye szintén említetted ezt, hogy pazar szonett reneszánsz. Tehát, erről a te véleményedet is kérdezném, de előbb még annyit, hogy én kívülállóként, nálad most egymás mellettiségben látom azt a két fázist, ami Bélánál egymás után következett be tehát, te nálad azt, amit néhány méltatód, sőt a legtöbb ugye ki is emelt, hogy bravúros forma készség, formai virtuozitás, valóban kiváló rím technika, ritmus variációk megtalálhatók. Nem akarok nagy szavakat mondani, de olykor-olykor Weöres Sándor idéződik föl bennem, a verseid olvastán. Ugyanakkor viszont megvan a zárt formákra való törekvés és a közép szolgálata is. Most itt a *Csucsai fénykép*, az Ady verse vagy a *Két labanc beszélget* ugye, ami megint csak Ady cím variáció, de sokat is említhetnék, hogy benned ez így szimultán van jelen, hogy hasonlóképpen élted és ez a szonett kérdésről is, hogyha a szonett reneszánszról lenne pár szavad, szintén örömmel.

[00:29:44](#)

Kovács András Ferenc: Kétségtelen, hogy ez a fajta szimultánaitás, mondjuk egyik jellemzője lehet mindannak, amit eddig csinálni próbáltam. Ez talán abból fakad, ez a bizonyos fajta

szinkretizmussal is járt ott, tehát, hogy egyszerre van jelen vagy legalábbis erre törekszem minden, ezekben a versekben. Hát itt elsősorban formai dolgokra lehetne érteni, talán arról van szó, hogy az előttem járó, az előttünk járó nemzedékek jó része, bizonyos, persze ez egyéni alkotóktól is függően alakult.

[00:30:54](#)

Tehát, bizonyos periódusokban, bizonyos szakaszokban meglehetősen leszűkítette azt a mondjuk formai oldalról tekintve azt a határt, amin belül mondjuk a saját hangszerén, regiszterén játszom. Ezt kellett volna, nem, nyilvánvalóan nem Weöres Sándorra gondolok, hanem legalábbis így tapasztaltam én ezt az erdélyi lírában, mert noha most a Gyurka nemzedékéről szólok, ugye ennek a második forrás nemzedéknek hát legtöbbször nem a legjobbja, szóval nem a nem az igazán kiugró teljesítményeikben, de megvolt a maga formakincse a maga szimbólumkincse, egy meglehetősen egyformán születtek ezek a művek, én legalábbis így látom. Nyilvánvalóan nem a kiugró teljesítmények esetében. Na, most már az, hogy ki mennyit lát be a költészetből, hát ez egyéni ölelés, ízlés kérdése is.

[00:32:07](#)

Én ezt már többször elmondtam. Igaz, hogy még Szegeden egyszerse, úgyhogy hogy számomra valahogy ezt kell megint megtanulni, hogy bármelyik költő mondjuk egy sumér istát himnusz költője is lehet a kortársunk, vagy akár Horatius, vagy John Dahn vagy akárki. El egészen mondjuk Cselényi Béláig, tehát most extrém eseteket említek, kinek a költészetét szintén nagyon kedvelem.

[00:32:41](#)

Na, most már, nyilvánvaló ebben a sokféleségben néha úgy tűnik, hogy elvész az ember, elvész az egyéniség. Sokaknak úgy tűnhet, esetleg, én ezt nem érzem. Persze itt elsősorban nem erről a formai, szóval szerintem azért mégsem ezen a formai társaságon van a hangsúly. Gondolom én legalábbis, hanem, egy olyan, mondjuk tartalmi képlékenységen, amit keresésen, mondjuk azt, én még úgy sejtem, hogy az első két kötetemmel még mindig a keresés szakaszában vagyok. Tehát, egy olyan keresésen van a hangsúly, amellyel minél pontosabban, minél sokfélétben, oximoron szerűen, ellentétekben ki lehetne végre mondani azt a szót, esetleg azokat a szavakat, mert ez nem kizárólagosan megy, bizonyos szakrális értelemben is tartalmazza a világot.

[00:34:04](#)

A szonett reneszánszról, hát elkezdődött. Béla beszélt róla, hogy hát azt hiszem az európai lírában is ugye a '60-'70-es években már elkezdődött ez a klasszicizálódás, amennyiben például az angol költészetben az Eliot és Dylan Thomas vonal után egy ilyen klasszicizáló periódus következett. Na, most már ez a '60-'70-es évekre mondjuk úgy, elérte Erdélyt is elérte a magyar irodalmat is. Nem lett különösebben nem hiszem, hogy forma központúbb lett ettől a líra. Inkább érdekes módon a töredékesség a világ szétesése ellen próbált valahogy védekezni

akárcsak egy ráolvasással mondjuk a formával. Tehát a forma állványzatával próbálta összetartani mindazt, ami kívül-belül gomolygott abban a periódusban

[00:35:20](#)

Szonett, hát kézenfekvő műnem volt. Műnem idézőjelbe, bizonyos értelemben, mert nyilvánvaló hát Petrarca óta, nagyon nagy irodalma van a szonettnek és ezért nagyszerű csemettyű vagy zengzetkének hívják a szonettet, hangzatka, igen.

[00:35:47](#)

Na, most már azért nyilvánvaló, mert mondjuk nagy irodalma, nagy háttérrel van a szonett írásnak. Hányféle szonett van, mondjuk a petrarcaista szonett, ami személy, én úgy sejtem, hogy meglehetősen unalmas és most már nagyon sok, kevés kivételtől eltekintve, nagyon sok konvencióval dolgozó és poros, illetve porossá lett a petrarcaizálók kezén. De például van a szonettnek, hogy mondjuk a francia szonett vagy az angol szonett hagyományára utaljak, vagy egy sokkal hermetikusabb, mondjuk, ha Mallarmé jut eszünkbe, tehát ez a szonettbe minden belefér.

[00:36:30](#)

Hát erről azt hiszem, Béla jobban tudna beszélni, nem, mint szonett író, hanem én körülbelül úgy datálom, úgy próbálom ezt a lényegében az erdélyi lírában a szonett beszívargását, tehát valahogy úgy próbálnám datálni, hogy ez a Szőri, Egyed Péterék, Szőcs Gézáék nemzedéke valahogy elkezdett nem írt szonetteket, hanem mímelte a szonetteket. Tehát, először csak az a mozzanat volt, meg hogy hát alakítsuk valahogy a törvény megjelenik a világban, de még nem pontosan, tehát nem rigorózan és én ugye a nyolcvanas évek elejétől, Béla neked voltak szonettjeid, de még a régebbi kötetekben is, az *Örök halasztás*ban is jól emlékszem, nem? Tehát úgy ebből a '80-as évek végére, hát kik írnak szonetteket? Nagyon sokan most már, nem, divattá lett. Végző soron vagy utólagosan.

[00:37:38](#)

Viszont például Tompa Gábor, hát róla írtam ezt le, vagy Gál Éva Emese satöbbi, nem mégse lett azért általánossá. Ugyanis jó szonettet nehéz írni, annak megvan a maga forgatókönyve. Én ezt nem mondom el, mert ez nyilvánvaló. Nyilvánvalóan van egy ilyen pazar szonett reneszánsz a fiatal lírában most.

[00:38:08](#)

Vörös László: Amit abból is láttam, hogy mind a négy általam ismert *Látó* számban volt szonett. Hát, olyan *Látó* szám nem, volt, amelyikben ne lett volna szonett. Van, amelyikben sokkal több is ebben.

[00:38:21](#)

Kovács András Ferenc: Akkor én vagyok a ludas bocsánat.

[00:38:25](#)

Vörös László: Ezt én nem ludasságnak mondom csak, mint jelenség. Érdekes, hogy én a lényegi mondandót is érzem, ebben lehet, hogy divat jelenség, és ez már most így a *Látóra* átértünk. Ugye itt 5 nappal ezelőtt bizonyára többen is hallottuk a rádióban, 10-én, a Gálfalvi Györggyel majdnem egy órás ugye monológot, mert Szakolczay Lajos az elején egy ilyen bemutató szöveg és hát ottan, melletted a másik főszereplő Hajdú Győző volt. Hát délelőtt mi már beszélgettünk, de hát a közönséget is érdekli, mert úgy fejezted be a monológodat, hogy rémálmaiban ugye az van, hogy kivégzőosztag előtt állsz és a Hajdú Győző vezeti ezt az osztagot, és hogy egyszer még visszajöhet. Hol van most Hajdú Győző?

[00:39:22](#)

Gálfalvi György: Nézd, fogalmam sincs, hol van, de azért érzésem szerint nem ott ahol keresik, mert megfoghatatlan és szélhámos és átveri a világot. Nem Svájcba, ahogy mondják nem Svédországba. A legnagyobb valószínűsége, hogy otthon a saját pincéjében ül és fél. Elég nagy büntetés ez neki, mert fizikailag és egy rendkívül gyáva ember és biztos vagyok benne, hogy rettenetes kín lehet számára már az is a fizikai félelem, és főleg az, hogy hát bezárult számára a világ, legalábbis úgy tűnik.

[00:40:07](#)

Na, most én megmondom őszintén nem örvendek különösebben, hogy azt az interjút, amit Szakolczay januárban készített velem azt egy kicsit lecsupálták és csak ezt a vonulatát adták be, mert egy kicsit mintha szenzáció vadászok lettünk volna mindketten Szakolczay és én is, hogy erről beszélünk, túl nagy jelentőséget tulajdonítunk mi Hajdú Győzőnek, nyugtassuk meg magunkat, hogy tulajdonképpen nem volt egy nem ilyen nagy jelentős ez a Hajdú Győző probléma. Meg kell szabaduljunk ettől a komplexustól.

[00:40:49](#)

Az biztos viszont, hogy azért válhatott ilyen fontossá, mert egy jelenség és több önmagánál, tehát az, hogy Hajdú Győző visszatér, abba nyilván benne van a félelmünk a visszarendeződéstől és egyáltalán attól, hogy a világ törvények érvényesülnek és túl gyorsan fognak érvényesülni. Székely Jánosnak van egy mondása.

[00:41:25](#)

A világ egyik, Székely János költő kollégám, a költő, akivel 20 évig keresztül egymás mellett dolgoztunk, és a legokosabb ember, akivel életemben találkoztam, de sokszor nem kértem az okosságából, mert nagyon kellemetlen volt az okossága, de mindig igazat kellett azért utólag adnom neki. Hát ebben is igazat adok neki, hogy a világ szerkezete ugyan megváltoztatható, de törvényei nem.

[00:41:53](#)

Hát, erről van szó. Szinte törvénytörő, hogy mindig a Hajdú Győzők bukkannak fel, és a Hajdú Győzők veszik át a hatalmat és a Hajdú Győzők veszélyeztetik a legtisztább ügyeket és ilyen értelemben lehetett Hajdú Győzőről beszélni. Nekünk azt hiszem, el kell feledkeznünk róla. Én megmondom őszintén, hogy én valóban voltak ilyen rémálmaim és vannak rémálmaim, hogy Hajdú Győző vezeti a kivégző osztagot, a megváltozott körülmények között is, ő lesz az, aki felülkerekedik, de azt is meg kell mondanom, hogy nagyon hosszú idő óta nem gondolok rá és egyáltalán nem törődünk azzal, hogy volt, mit akar.

[00:42:42](#)

Érdekes módon, hogy miután 20 évig meghatározta az életünket, egyáltalán az, hogy vele kellett megküzdenünk azért, hogy egyáltalán lapot tudjunk csinálni és tisztességesen próbáljuk meg azt a lapot csinálni és tisztességesen próbáljunk maradni és ne mocskolódjunk be.

[00:43:02](#)

Mondtam már nagyon sajátos Midasz király volt, amihez hozzányúlt, az nem arannyá, hanem egészen mássá változott. Most nem akarok durva lenni, tehát mégis meg, mindig azt mondta, hogy ez a lap az övé és az egész romániai magyarság az övé, és aki őt nem szereti a romániai magyarságot nem szereti. Mert legalábbis ezt vitatni, és a romániai magyar irodalmat nem szereti, legalábbis vitattuk. Szóval ez volt a küzdelem vele, és tulajdonképpen, azért az ember, még ha 20 évig is tart valami vagy 25 évig, vagy 40 évig, azt is azért eléggé el tudja, el tudja feledni és azért meg tud feledkezni róla. És ha a *Látót* tulajdonképpen sok mindent folytatunk az egykori *Igaz szóból*, de sok mindent újat újrakezdtük, és újat is kezdtünk, itt most már Markó Bélát idézem, hogy valamit újra kell kezdeni és újat is kell kezdeni és tökéletesen igaza van. Újra kezdtünk, de azért arra is alapozva, amit az *Igaz szóba* írtunk, mert azért nem lehet azt a 20 évfolyamot, vagy azt a 26 évfolyamot, vagy azt a 36 évfolyamot nem lehet mind eldobni. Mert ne feledjük el, hogy azért abba a folyóiratba, amit ugyan Hajdú Győző szerkesztett vagy Hajdú Győző szerkesztetett velünk, azért abból nem sikerült azért teljesen, csak ízlésének megfelelő anyagokat közölni és bizony ugyanabban az évben ugyanabban az *Igaz szóban* jelent meg a mondjuk a Sütő András, *Anyám könnyű álmot ígér* című regénye, először a részleteiben.

[00:44:49](#)

Ugyanabban jelent meg a Székely János *Caligulája*, ugyanabban jelent meg Deák Tamás néhány drámája, a *Sütő drámák* és most ugyanabba a folyóiratban nőtt fel a fiatal költő nemzedék azok, akik most már talán nem is annyira fiatalon, de a romániai magyar irodalom gerincét alkotják. Tehát, visszatérve, azt hiszem, meg kell feledkeznünk nekünk Hajdú Győzőről. Nem tudom elmondani, hogy hol van, tényleg nem is, nem is érdekel, nem érdekel, hogy hol van Hajdú Győző. Feledkezzünk meg róla. Ha előkerül, valamelyik nap pénteken, asszem szombaton volt, igen, szombaton volt írói egyesületi választás volt, és hát megkérdezte valamelyikünk, hogy el tudjátok, azt hiszitek, hogy még Hajdú Győző szerephez juthat a szellemi életbe és biza azt kellett válaszolnom, hogy lehetséges. Tehát, lehetséges egy olyan

fordulat, amikor, bármennyire is abszurdnak tűnik, lehetséges egy olyan fordulat, amikor még szerephez juthat. Árulókra minden rendszernek, legalábbis minden totalitárius hatalomnak szüksége van.

[00:46:02](#)

Vörös László: Mivel ti ugye nem is titkoltan propaganda úton is vagytok a *Látó* mellett, ami nagyon szép ügy. Én azt kérem, hogy mondjatok el mindent, amit a folyóiratról fontosnak tartotok, a tartalmi kérdésektől kezdve, a gazdasági dolgokig, a magán, mik a címválasztásig, példányszámig, amit, most ide tartozónak gondoltok.

[00:46:42](#)

Markó Béla: Igen, hát azért én még annyiban azzal a néhány mondattal folytatnám azt, amit Gálfalvi György mondott a volt főszerkesztőnk Hajdú...

[felvétel vége]

[00:46:55](#)

Markó Béla: Jellemző az utóbbi hónapokban az önkritikai hajlam és a valamiféle lelkiismeretvizsgálat vagy megtisztulás szándéka. Úgy én ezt a megtisztulási szándékot és ezt a lelkiismeretvizsgálatot nem Hajdú Győzőtől természetesen, mert neki erre már alkalmam nem lesz. Jó néhány embertől elvártam volna, ez csak egy zárójeles megjegyzést tulajdonképpen. Változnia nagyon sok embernek joga van, de véleményt változtatni is, de ez a változás talán a gyónás mozzanatával kezdődik. És ez a gyónás azért hiányzik a romániai közéletből általában, de kisebb mértékben a mi, ottani közéletünkben is. Olyan emberek, akik nem is olyan régen december előtt írták a maguk ódáit, kis dics himnuszait, kis rajongó publicisztikáit a diktatúrához, azok bizony megteszik, hogy egy hónap megtették, hogy egy hónap múltán ugyanolyan hévvel dicsőítik a forradalmat. Ez csak egy zárójel volt azért, hogy szóval sajnos nem csak egyetlen emberről van szó.

[00:48:23](#)

De nem is olyan általános ez a jelenség, hogy különösebben nyugtalanítana engemet és hogy a másik oldalról is beszéljek. Az az igazán megnyugtató, hogy a magyar értelmiség azért viszonylag ép lélekkel és ép erkölcsiséggel vészelt át a maga egészében szerintem azt a korszakot, amely nagyon-nagyon megpróbálta megnyomorítani ezt az értelmiséget. A lapunk így néz ki, hogyha már propagandára szólított föl Vörös László, akkor én meg is mutatnám a két utóbbi számunkat a harmas és négyes a márciusi és áprilisi *Látót az Igaz szó* utódát. Ennek a rövid története az, hogy december végén, december 23-án összeült a szerkesztőség, tehát rögtön a december 22-i események után, és úgy döntöttünk, hogy a régi címet, az *Igaz szó* címet, meg fogjuk változtatni. Nem mintha ez olyan rossz cím lett volna, hanem pontosan azért, mert annyira kötődött, otthon Erdélyben, annyira kötődött a főszerkesztő nevéhez, hogy az, hogy Hajdú Győző is az, hogy *Igaz szó* az az egymást asszociálta ez a két fogalom. És mi ezt a

hagyományt nyilván nem vállalhatunk, tehát címet kellett változtatnunk. A *Látó* cím, amiért azóta is szidnak minket és mindenféle szemrehányásokat kapunk és a kollégáim most rám fogják, hogy én vagyok a ludas. Ez igaz, hogy én találtam ki, de teljesen demokratikusan szavaztunk erről a címről.

[00:50:22](#)

Ez végül is a Batsányi versből, *A látóból* került ide a folyóirat élére. A Batsányi versből, amely ugye úgy kezdődik, hogy „*Vidulj, gyászos elme! megújul a világ, s előbb, mint e század végső pontjára hág*”. Ezt decemberben, abban az óriási eufóriában, amiben mindannyian benne voltunk és én annyi boldog embert azóta sem láttam és attól tartok, hogy már nem is fogok látni. Abban az eufóriában ez a cím nagyon illett a folyóirat élére, azóta a szkeptikusabbak, rezignáltabbak, vagy egyszerűen csak józanabb lettünk, tehát lehet, hogy nem választanánk már ezt a címet, amelynek egyébként a jelentése, hát ilyen jóst, jövőbe látó, néző embert is jelent a látás.

[00:51:26](#)

Nos, ezek csak külsőségek, természetesen az, hogy a lapnak a tördelése valamennyit változott, amennyit a vásárhelyi nyomdai lehetőségek megengednek, hiszen század eleji nyomdagépekkel nyomjuk, ilyen sík gépekkel nyomjuk még mindig ezt a lapot, meg a helyi újságot is.

[00:51:47](#)

A külsőségeken túl, és ez a fontosabb nyilván mi azért meg akartuk újítani ezt a folyóiratot. Egy új folyóiratot szeretnénk, szerettünk volna szerkeszteni is. Remélem, hogy hogy lassan lassan sikerül is, remélem, hogy már most sem azt csináljuk, mint amit régebb, és Gálfalvi György utalt arra, hogy ez nem jelenti azt, hogy a legjobb hagyományainkat, a jó hagyományainkat eldobjuk, félre dobjuk. Mi ebben a szerkesztőségben ott dolgoztunk éveken, sőt évtizedeken át, egyesek és néha fél szavakkal, néha fél versekkel, néha félmondatokkal, de azért megpróbáltunk ebben a lapban, és megpróbáltunk nagyon rossz körülmények között is igazi irodalmat is napvilágra hozni. És hát miközben szerkesztettük és szerkesztettük ezt az *Igaz* szót, közben azért abban éltünk, hogy valaha talán olyan lapot is szerkeszthetünk, amely szívünk szerint való, és készültünk is erre.

[00:52:59](#)

Tehát, nem ért készületlenül ez a dolog. Az is bizonyítja, hogy december végén nagyon hamar, tulajdonképpen napok alatt, egy hét alatt, tíz nap alatt meg is tudtuk szerkeszteni az első számot, a januári számot. Elképzeléseink hát, szépirodalmi folyóirat. Ezt írtuk a cím alá. Annyit jelentene ez, hogy míg a lap elődjében, de ott másik irodalmi lapban, hetilapban, az *Utunkban* és még a többi lapokban is túl tengett a politika ezek az irodalmi lapok is lassan vezércikk gyűjteményé, publicisztika gyűjteményé váltak, ahol a lap legvégén volt valami irodalom is. Ezt nyilván most már teljes egészében ezt a lapot a szépirodalomnak szeretnénk szentelni.

[00:54:00](#)

Ez, lenne a hivatása, a szerepe ennek a lapnak. Ezentúl és engem erről többször kérdeztek, többször is elmondtam, hogy bár az én ízlésem szerint az erdélyi irodalomról általában nagyon ráférne az, hogy hogy finoman támogassunk egy intellektuálisabb, gondolatibb irányt. Próbáljunk nagyobb teret adni például az esszének. Tehát, az erdélyi irodalom szerkezete a magyarországi irodalomhoz képest is hagyományosabb, tradicionálisabb és ezért mindenképpen taszítani kellene egyfajta nyitás, modernizálás fele. Tehát, nekem legalábbis ez a szándékom, de ennek ellenére ez a lap addig, amíg ki nem alakulnak otthon is, meg nem jelennek, már jelentek is meg ilyen, a többi irodalmi lapok, a különböző profilok, a különböző irányzatok addig nincs miért valamiféle irányzatot támogatni. Tehát, továbbra is az lehet, csak a feladata még egy darabig, hogy felvállaljon mindent, mindenféle beszűkülés nélkül föl vállaljon mindent, ami igazi irodalom. Na, most már ez így nagyon szép, egyesek számára lehet, hogy hogy még steril is ez az elképzelés.

[00:55:37](#)

Pillanatnyilag az. Valóban az, mert egyik napról a másikra nem változott meg az irodalomunk. Egyik napról a másikra nem változott meg az a társadalmi rendelés, ami az irodalom mögött áll, és bár kívánatos az, hogy az irodalom újból irodalommá váljék, a kultúra újból kultúrává váljék, és az eszköz jellege az háttérbe szoruljon. Én úgy látom, hogy most mégiscsak nagyon erős, továbbra is még egy jó darabig nagyon erős, politikai hangsúlyai lesznek a nálunk művelt irodalomnak és a nálunk szerkesztett lapoknak. Valószínűleg nagy keletje lesz a dokumentum irodalomnak, a memoár irodalomnak, hiszen irodalmat ki kell teljesítenünk ezt a nagyon beszűkült irodalmat persze, amely ettől függetlenül szerintem minőségi volt. De ugyanakkor, most kellene feldolgozni annak az elmúlt 40 esztendőnek a tapasztalatait.

[00:56:53](#)

Azokat a tapasztalatokat, amelyek ugyan hellyel-közzel kicsapódtak, és még a fiókokban is ott vannak, de azért erről összképet ezután kellene adni. A lap egyébként az írószövetség, a romániai írószövetség lapja, folyóirata, ami annyit jelent, hogy eltartanak minket, tehát most pillanatnyilag ezt a lapot szubvencionálja az írószövetség, még egy másik lapot is, a Helikont, és azon kívül nagyon sok román irodalmi folyóiratot. Ez a mostani helyzet, de már azért oda a fejünk fölött ott van az árnyék, hogy lassan-lassan meg kell próbálni pénzt szerezni, meg jövedelmezővé válni. Papírunk sincs egyelőre elegendő, mert a romániai sajtó az tele van rengeteg frissen megjelent ilyen politikai napilappal, minden papírt meg minden nyomda teret fölszippantottak ezek. Úgyhogy, 3000 példányban jelenünk meg. Ez itt nem rossz példányszám itt Magyarországon 3000 példány. Nálunk lévén, hogy nem olyan telített még a piac és lévén, hogy óriási mohósággal olvasnak az emberek. Százas sorok állnak az újságárudák előtt a friss lapok és a friss újságért. Ezt, hogyha papírunk lenne, föl lehetne tornászni a legalább a duplájára, de lehet, hogy háromszorosára.

[00:58:28](#)

Vörös László: Politikai szervek beleszólnak-e munkátokba?

[00:58:32](#)

Markó Béla: Nem, nem, eddig eleddig december vége óta senki bele nem szólt, hogy mit közlünk, utólag sem semmiféle jelzés nem is kaptunk. Tudtommal nem is létezik most pillanatnyilag semmilyen ellenőrzési rendszere a sajtónak, tehát utócenzára lehet, hogy olvassák biztonsági szervek meg mit tudom én micsoda, de ilyen utócenzára sem létezik. Úgyhogy egyelőre azt írunk, és azt közlünk, amit akarunk, és persze ami van. Ez az egész romániai sajtó, ez a nagy pozitívuma a helyzetnek a nagy negatívuma az az, hogy az egész román sajtóban például mindenki azt ír, amit akar és érdekes módon, ezért megtámadni nem lehet, mert nincsen sajtótörvény. Tehát például sajtópert indítani sem lehet egyelőre senki ellen.

[00:59:42](#)

Vörös László: Nem tudom kiegészíteni valótok van-e? András neked mi a szűkebb szerkesztőségi munkaköröd?

[00:59:49](#)

Kovács András Ferenc: Én a versrovat szerkesztője vagyok. Egészen frissen kerültem oda, hát még azt hiszem, hogy körülbelül úgy fél év munka után, egy év munka után tudnék érdemben valamit mesélni, nyilatkozni erről. Hát ennyi, nincs kiegészítés.

[01:00:13](#)

Vörös László: A szerkesztőségi titkár, a te beosztásod. Az mit jelent konkrétan?

[01:00:18](#)

Gálfalvi György: Kérlek szépen a felelős titkár nálunk ez azt jelenti, tulajdonképpen olvasószerkesztő vagyok tehát, hogy minden kézirat átfut a kezemen. Ezt elolvasom az egész lapot. Nagyjából semmi se változott a december óta. December előtt is nagyjából elolvastam mindent, talán kevésbé a vers rovatot, amit Markó Béla szerkesztett abba az időbe.

[01:00:48](#)

Vörös László: Na, már most hát a direkt politizálásra térnénk rá. Mi annak idején sokat láttunk a televízióban, olvastunk, hallottunk a Marosvásárhelyen történekről, de biztos tudtok esetleg ténybelileg is számunkra újat mondani és hát egy ilyen dióhéjnyi elemzésben is arról, hogyan jött létre ez a lőporos hordó szituáció és mi most a helyzet.

[01:01:27](#)

Gálfalvi György: Nézd, magával a 19-i és a 12-i és 20-án történekről szemtanúként semmit se tudunk mondani, Markó Béla kollégám Budapesten volt a román-magyar értelmiségi

találkozón. Én pedig Szegeden tartózkodtam a Marosvásárhely-Szeged között testvérvárosi viszonyát próbáltuk elősegíteni egy küldöttséggel a román politikusokból és a város magyar polgármesteréből állt és belőlem. Tehát ezt erről, mint szemtanú nem tudok mondani semmit. Nagyon röviden szólva, ami Vásárhelyen történt, mi úgy látjuk, hogy egy ceaușesista vagy securitate és összeesküvésnek volt a része egy hatalomátvételi kísérlet, egy provokáció, polgárháborús állapotot próbáltak előidézni, hogy katonai diktatúrát vezessenek be, legalábbis Marosvásárhelyen és lehetőleg pedig a székely megyékben is.

[01:02:41](#)

Itt azért nehéz erről beszélni, mert rengeteg hamisítás folyik és hát teljesen bele vagyunk még mindig zavarodva abba, hogy mikkel kell nekünk megküzdünk és vitatkoznunk. És, hogy szóval ekkora arcátlanságra, azért bármennyire is edzettek voltunk, hogy mégse vagyunk felkészülve, ami itt a vásárhelyi események körül történt, tehát a híráradatnak ezzel a hamisítás sorozatával.

[01:03:21](#)

Vásárhely, valószínűleg a közönség is tudja a hírekből, hogy 37 embert tartóztattak le, azok közül egy román és a többi magyar és aztán engedtek is el közülük még mindig nem tudjuk pontosan, hogy most hányan (?) száma. Azt tudjuk, hogy a cigányok ellen pert indítottak éppen ma délután, most belepillantottam a tévéhíradóban van vagy egy magyar, a parlamentben, egy olyan országgyűlésen egy cigány képviselő nagyon talpraesetten éppen azt hozta szóba, hogy ugye nálunk Vásárhelyen a cigányok álltak ki a magyarok, mert ez valóban így volt. A cigányokat ítélték el, valóban a legvédtelenebb nemzetiség kellett elvigye a balhét. Mi nyilván próbálunk a letartóztatottaknak a családján segíteni és gyűjtéssel mindennel, de hát ez édeskevés ahhoz képest, amit el kell viselniük.

[01:04:32](#)

Mi a legszörnyűbb? A tehetetlenség. A tehetetlenség tudata nem tudunk segíteni, tehát nem tudunk a sajtóban sem, a Markó Bélának igaza volt nagyon lényeges dolog ez nincs sajtótörvény, tehát bárkiről leírhatnak bármit és az felelőtlenül leírhatják azt, hogy Sütő Andrásnak üveg szeme volt amúgy is már 10 évvel ezelőtt. Azt is leírhatják, hogy Sütő Andrást a magyarok verték el azért, hogy kiprovokálják a nemzetközi reakciót és hát ez a védtelenek vagyunk. Az is leírhatjuk, hogy Fănuș Neagu, egy aránylag jó nevű román író, hogy a magyarok a románok fejével labdázunk és futballoznak, és nem tudunk semmit sem ellene tenni, tehát mi is éppen ennyire azért mi nem túlzunk, mi nem tudunk. Szerintem ez nagyon jól is tesszük nekünk ezt nem szabad, bármennyire is balekoknak látszunk. Nekünk, ezt nem szabad, nem tudunk ugyanazzal a pénznemmel válaszolni.

[01:05:37](#)

Ami a vásárhelyi kilátásait illeti, én magánvéleményem. Nyilván kollégáim nem valahol biztos, hogy ott (?), lehet, hogy igen, lehet, hogy nem vásárhelyi még hosszú ideig Front város marad.

Front város maradt és többször is ez a program többször is megismétlődhet. Először talán éppen most a következő közeljövőben, hogyha a választáson az RMDSZ, amint reméljük, erősnek mutatkozik és bizonyítja az erejét, akkor ez megint kiválthatja az újabb támadást, mert nem fogják a románság az aláaknázott lelkű románság. Nem teljesen, hogy is mondjam, nyomorék nemzeti tudatú erdélyi románság nem fogja azt elviselni, hogy a magyarságból valahol is súllyal szerepeljen. Na, most ezt nem azt jelenti, és ezt nagyon szeretném hangsúlyozni itt is mindenhol, hogy teljes pesszimizmussal és kétségbeesve nézzük a dolgokat, küzdenünk kell, illúziótlan ez, amit hangsúlyozni szeretnék, illúziótlanul kell néznünk a dolgokat úgy, ahogy vannak.

[01:07:08](#)

És meg kell keresnünk magunkban is belül azt az erőt, amely egyáltalán lehetővé teszi, hogy ezt pedig szívósan tovább mondjuk a magunkét és tovább építsük azt, amit elkezdtünk, és amennyire lehet, az emberekbe is próbáljuk tartani a reményt, ébren tartani a reményt. Ez a legnehezebb. Ez a legnehezebb, ezért jönnek át, mert nagyon sokban feladták, nagyon sokan feladták a reményt.

[01:07:49](#)

Én, különben személyesen úgy látom, hogy ha nem is azonnal, de 2-3 éves távlatban azért a jelei csak fognak mutatkozni egy kibontakozásának és igenis van remény arra, hogy egy elviselhetőbb világot teremtsünk, mert csak be kell akármennyire is ellenáll a románság és csak le kell győznie a demokratikus törekvéseknek Marosvásárhelyre.

[01:08:42](#)

Természetesen, még egyszer mondom illúziótlanul ezt kell, ezt nézni, mert azt nagyon súlyos véteknek tartom többnek, mint hibának véteknek tartom, hogy a nemzetközi közvéleményben annyira bízott a romániai magyarság is és általában a magyar közvélemény azt mondja, hogy olyat nem lehet, mert Európa velük van. Európa mind lehet velünk, nagyon szép nagyon örvendünk neki, hogy velünk van. Ez a románság jelentős rétegét nem érdekli, nem érdekli professzorok, egyetemi professzorok, más dolog, hogy milyen alapon szerezték ezt az egyetemi professzorságot, írják le, hogy nem hisszük el Gensernek, hogy Európába az út a románság számára Ázsián keresztül vezet.

[01:09:30](#)

Genser mondta, hogy a Románia számára Magyarországon keresztül jött Európába az út. Nem hiszik el neki, szóval hinnünk kell az őszinteségükben, amikor ezt mondják, hogy valóban halálosan komolyan mondják, hogy nekik ezen az áron nem kell Európa. Azon az áron, hogy a magyarság szerepet kapjon, hogy egyáltalán megvonják tőlük azt a jogot, hogy ők a magyarsággal kéznél tartják, kézhez vették ugye, hogy Tamási Áron megírta, kéznél is akarják tartani. Szóval ez erről nem fognak erről a rögeszméjükről lemondani és mindennek fölött is, mindennek kell szemben fontosabb lesz számukra, beleértve a gazdasági szankciókat. Nem

lehet gazdasági szankciókkal sem lehet őket erre kényszeríteni. Ez nem azt jelenti, hogy ugyanezt az igényt ne hangoztassa a magyar közvélemény, az európai közvélemény, a világ közvéleménye. Igenis hangoztassa, éreztesse vele, hogy meg kell fizetnie az árát annak, hogy közömbös.

[01:10:37](#)

Nagyon lassan egy adott pillanatban hosszútávon azért csak esélyt kell teremteni és ébren kell tartani az esélyt arra, hogy az értelmes erők és az értelem egyáltalán felülkerekedik. Nem, persze ez nem okvetlenül, nem úgy, hogy szükségszerűen felülkerekedni esélyt kell adni, hogy felülkerekedjen.

[01:11:05](#)

Ennyit tudok mondani, elnézést kérek. Nem akarok, én tudom, hogy nem rokonszenves az, hogy ha valaki nem mutatkozik optimistának és a romániai magyarság számára, a romániai értelmiség számára mindig is fontos feladat volt az, hogy erőt kölcsönözzön és erőt szuggeráljon a magyarságban, a népbe, az olvasókban ezt az erőt igenis szuggerálni kell.

[01:11:39](#)

De csak azzal, hogy tudatosítsuk a helyzetet és tudatosítsuk azt, hogy ez egy rendkívül szívós küzdelemhez. Most egyetlen dolgot még elmondanék. Ismétlem magamat, de hát már az utóbbi öt hónapban annyit beszéltünk erről, hogy nehéz újat mondani. Én az egészet úgy érzem, hogy a talán az egész helyzetünkre a Sziszüphosz legenda a legtalálóbbs. Nekünk görgetünk kell a követ, hátha egyszer fent marad és hát a maga a tudjuk biztos a közönség ismerik a megállapítást, hogy maga a csúcs felé vivő út is elég arra, hogy kitöltse az ember életét. Hát körülbelül ez van. Ezt a tudatot, ezt nagyon fontosnak érzem, hogy ezt tudatosítsuk, hogy igenis a csúcs felé görgetjük a követ és van esély, de az esély az enyém.

[01:12:51](#)

Markó Béla: Hát én ezzel azért nem igazán értek egyet.

Gálfalvi György: Nem is arról van szó, amit nem azért gyűltünk össze, hogy egyetértsünk, hanem hogy elmondjuk a véleményünket.

[01:13:02](#)

Markó Béla: Nem értek egy ezzel a Sziszüphosz metaforával, mert hát én ilyen sziszifuszi szerepet sem ezelőtt öt esztendővel, sem ezelőtti tízzel és sem most ebben a pillanatban nem lennék hajlandó vállalni. Tehát, még egy ilyen, hátha esélyével sem, hogy hátha fönnmarad az a kő egyszer a tetőn.

[01:13:32](#)

Nem vagyok én sem hurrá optimista, nem vagyok annyira reménykedő korántsem, mint ezelőtt egy hónappal. Ezelőtt egy hónappal nem voltam annyira reménykedő, mint ezelőtt két hónappal, tehát ilyen szempontból nyilván egyre józanabbak leszünk, de nem reménytelenek. Nem reménytelenek azért, mert véleményem szerint hosszú távon nincsen más kiút. Nincsen más kiút, mint azt az országot valakiknek talpra kell állítaniuk valamiféle demokráciát mindenképpen igényel a gazdaság talpra állítása, és nem is valamiféle demokráciát, hanem komoly demokráciát. A másik út éppen olyan lehetséges, egyfajta fasizálódás, de az csak az összeomlás, a szakadék fele vezetne és az nemcsak a romániai magyarságot sodorná magával, hanem még nagyon sok mindent és tulajdonképpen az egész országot. Tehát, én hosszú távon túl sok alternatívát, ezért nem látok. Egyébként, ami a pillanatnyi helyzet érzékelést illeti, Gálfalvi Györgynek természetesen igaza van, mi kénytelenek voltunk nagyon kijózanodni.

[01:15:04](#)

Valószínűleg azért is, mert nagyon naivak voltunk, amikor azt hittük, decemberben a magunk demokrácia igényéből kiindulva, hogy ez jellemző az egész országra, hogy immár megszűnt minden akadály, és nagyon simán gördülékenyen, persze a politikai harc eszközeivel és nagyon hamar meg tudjuk valósítani, amit akarunk. Ezért mindannyiunkat meglepett az az óriási ellenállás, amibe beleütközünk, és amely nem spontán ellenállás volt természetesen, hanem hátulról manipulált ellenállás. Hogyha, és itt a kérdés azért ugye a marosvásárhelyi eseményekre vonatkozott és az is benne van a kérdésben, nagyon sokan fölteszik, hogy miért pontosan így, miért pontosan Marosvásárhelyen történt, ami történt, mik is az okai.

[01:16:17](#)

Mondtam már, nyilván ezt most már a hazai és a nemzetközi közvélemény is így gondolja, hogy nem spontánul történt, ami történt. Annyiban tágitanám ki azt a perspektívát, amelyre utalt Gálfalvi György, hogy tudatában kell lennünk annak, hogy a Ceaușescu-féle kommunizmus, egyáltalán a román kommunista rendszer, rezsim az azért alapvetően különbözött a többi kelet európai kommunizmusoktól és elsősorban például a magyar kommunizmustól.

[01:16:59](#)

Míg itt a kommunista rezsimmal együtt járt a nemzettudat állandó visszaszorítása és frusztrálása, azzal a kommunizmussal együtt járt, ennek az ellenkezője, a nemzet tudat állandó kiterjesztése, ébren tartása, manipulálása és megnövesztése. Na, most már ez a kommunista, sztálinista ideológia, amely összefonódott és Ceaușescunak talán ez volt a legnagyobb politikai huszárvágással, hogy ezt a két látszólag egymással ellentétes, de tulajdonképpen egyáltalán nem ellentétes ideológiát olyan szépen egymásba tudta csukni és olvasztani. Az egyik ideológia az leépült decemberben, legalábbis nem úgy tűnik, hogy már nem létezik. Ez sem olyan biztos, de a másik egyáltalán nem szűnt meg, annál is inkább, mert ez egyfajta pozitív nemzettudatot jelent a románság számára is. Erről egyáltalán nem hajlandó vagy legalábbis nem egykönnyen hajlandó erről a megnövelt nemzettudatról és erről a nacionalizmusról lemondani. És nagyot tévednénk, hogyha azt hinnénk, hogy ez a nacionalizmus a román tömegekben és a román közvéleményben nem létezik. Tehát, hogy ez csak egy manipulált valami és ezt ide oda egyik

napról a másikra föl lehet duzzasztani és holnap, hogyha a sajtó mást ír és a tömegkommunikáció másképpen viselkedik, akkor meg is lehet szüntetni. Nem, és mondjuk ez számomra ez a legnehezebb ebbe belelátni és ebben a perspektívában gondolkodni, hogy bizony hosszú évek munkáját jelentheti majdan ez, hogy ezt az alapvetően magyarellenes nacionalizmust és nemzettudatot megváltoztatni. Ennek történelmi gyökerei is vannak, nagyon távoli történelmi gyökerei, és másrészt pedig generációkat, a románság generációját itt nevelték föl az iskolában a történelemkönyvek által, a sajtó által egy teljesen hamis magyarság képbe. Nem kell mondanom, hogy milyen magyarság képben és ezt a magyarság képet sajnos egyik napra teljesen hamis, természetesen csak éppen egyik napról a másikra megváltoztatni nem lehet, tehát ez kitűnő táptalaja volt mindannak, ami Vásárhelyen történt. A másik dolog az, ami azt a bizonyos manipulációt illeti, hogy kik csinálták, kik szervezték.

[01:20:00](#)

Ebben is sokat tévedtünk, nagyon sokan naivak voltunk, amikor arra gondoltunk, hogy valamiféle jobboldal támad föl, a régi jobboldal fogalmában gondolkodva Vasgárda és így tovább. Bármennyire is asszociálni lehet egy csomó mindent nem, alapvetően nem erről van szó. A régi struktúra, a régi pártapparátus és securitáté és így tovább, manipulációja húzódik az egész mögött. Legalábbis most így látjuk és ez sem jelent tulajdonképpen újdonságot, ha belegondolunk. Ez az apparátus, ezeket a módszereket már a Ceaușescu idején ismerte és más körülmények között, tehát nyilván nem feszítve a húrt, sohasem ilyen atrocitások meg az erőszakig. Tulajdonképpen ugyanezeket a módszereket használta, tehát bedobta abban a pillanatban, amikor a gazdasági bajok felszínre kerültek abban a pillanatban bedobták, felerősödött a magyarellenes propaganda a sajtóban, megjelentek magyarellenes közlemények akár a múltra, akár a jelenre vonatkozóan. Abban a pillanatban bedobták a külső fenyegetés, a Magyarország felőli fenyegetés és rémét. Tehát ezek az eszközök, vagy legalábbis tartalmilag minden, ami aztán ezt a mostani, az elmúlt hónapok beli manipulációt szolgált, az mind létezett, és tulajdonképpen mind rendelkezésére állt annak az apparátusnak, amely ezt csinálta. Esetleg immár nem apparátusként, de a háttérben álló, nagyon befolyásos réteggént éppen időlegesen háttérbe szorított réteggént, amely ezáltal viszont most megint a hatalom közelébe vagy egyáltalán hatalomba kerülhetett. Tehát, ezt persze utólag könnyű okosnak lenni, de akkor nem érzékeltük igazán meg kell mondanom.

[01:22:35](#)

Ez a legfájdalmasabb tulajdonképpen az egészben tudomásul venni, hogy nem mi voltunk az okai annak, ami történt, csak eszközei voltunk annak, ami történt, mert akik ezt a magyar ügyet és ezt a kisebbségi ügyet fölhasználták, azok elsősorban destabilizálni akarták a hatalmi helyzetet valamiféle katonai diktatúrát bevezetni választások előtt más hatalmi helyzetet teremteni és így tovább. Hogy miért éppen Vásárhelyen?

[01:23:21](#)

Ez sem véletlen. Ez sem véletlen, mert Vásárhelyen körülbelül fele-fele arányban élnek románok és magyarok. Na, hát ez csak annyit jelent, hogy egyfajta erő egyensúly, ami valahol

a mélyben dominancia harcot is feltételezhet vagy sejtethet, de ezentúl, ez a fele-fele arány úgy alakult ki, hogy az utóbbi években meglehetősen módszeresen több ezres román tömegeket telepítettek be erre a vidékre, és főleg vásárhelyre, ugye új munkahelyek létesítésével és így tovább. Viszonylag nagy román tömeg és viszonylag nagy értelmiség él ott a más erdélyi városokhoz képest is nagy, amely frissen került oda. Azzal a misszionáriusi tudattal került már eleve oda, hogy neki itt még honosabbá kell tennie, ha a román kultúrát és meg kell valósítani a román dominanciát. Ez nem is burkoltan történt, hanem valószínűleg explicite is megmondták ezeknek az embereknek, hogy mi a dolguk és mi a feladatuk. A város vezető értelmisége vagy vezető rétege az december előtt egy olyan helyzetbe jutott, hogy tulajdonképpen 90%-ban román volt. Ez a réteg ez privilégiumokat élvezett, mint például a román vidékek értelmiségi ehhez képest is, hiszen románként létezni Marosvásárhelyen, román értelmiségiként az körülbelül kétszeres esélyt jelentett a hierarchián való fölfele mozgásban, mint bárhol másutt.

[01:25:27](#)

Azt jelentette, valaki máshol eljutott volna egy tanársegédi állásig, itt eljuthatott ugyanazzal a kompetenciával és tehetséggel egy előadó tanári állásig. Ezek a privilégiumok abban a pillanatban, hogy úgy nézett ki, hogy megszűnik ez az egyenlőtlenség, és immár csak a kompetencia és a szakértelem fog számítani, ezek a nagyon fontos és végül is személyek, emberek számára egzisztenciális kérdést jelentő privilégiumok elvesztek volna, megszűntek volna. Tehát, ami a helyi okokat illeti, ez is belejátszott abba, ami Vásárhelyen történt.

[01:26:13](#)

Vörös László: András?

[01:26:16](#)

Kovács András Ferenc: Hát nekem nincs ehhez sok hozzáfűzni valóm. Azt hiszem, hogy Gyuri és Béla ezt a témát, hát nem merítette ki, nagy vonalaiban vázolta a helyzetet. Én annyi adalékkal szolgálnék az egészhez, hogy éppen a legsötétebb, bár ez végig elég sötét volt és éppen a legsötétebb években tanárként dolgoztam Hargita megyében. Na, most már, amikor annak idején megindult a falurombolás elleni mozgalom, ami szép, jogos felháborodásnak hangot adó valami volt.

[01:27:08](#)

Volt egy nagyobb konkrétum az, hogy az igazi falurombolás szerintem az emberek tudatában ment végbe. Tehát, valahol legbelül dolgoztak a buldózerek. Sokkal, ez nyilvánvalóan aztán nyílt titok volt. Nemigen beszéltek róla, ha jól sejtem '87-től, '88-tól fokozottabban, a tanügyi vonalon történő románosításról. Most már tudni kell, hogy Hargita megyének, ha jól sejtem a 89%-a, de azt hiszem, hogy még több magyar ajkú lakosságból áll.

[01:27:59](#)

És '84-ben kerültem Székelykeresztúrra, ott éltem, nem ott tanítottam, ingáztam falvakba. Na, most már érdekes volt figyelni, ahogy minden évben be rajzanak a román nyelvű kollégák voltak közöttük nyilvánvalóan jóindulatúak is, akik nem érezték jól magukat ott azon a helyen igyekeztek elszisszolni, elmenni onnan. Nem nagyon engedte el a tanfelügyelőség. Ugyanis, nyilvánvalóan tehát említette itt Béla, tudomásuk volt róla, arról, hogy missziójuk van és nagyon sokan éltek is az előjogaikkal, nyilvánvalóan.

[01:28:49](#)

Na, most már. Tehát a nagy kavaráss az ezen a ponton ment végbe. Itt az offenzíva, én úgy hiszem most is az anyanyelvi kultúra, az anyanyelvi műveltség. Hát, nyilvánvalóan ellen folyik. Azért, mert én személy szerint azt hiszem, hogyha végső soron hírekké lennénk, tehát nemigen használnánk a nyelvünket, hanem mondjuk a román nyelvet, akkor esetleg szemet hunynának afölött, hogy zöld lajbiba piros szegfűt tűzünk, körülbelül ezt így lehetne valamelyest jelképesen kifejezni. Na, most, már ami ott a Hargita megyében és Kovászna megyében és általában a nagy magyar lakossággal rendelkező megyékben folyt az egy szisztematikus románosítás volt. Hallottam én magam egy ilyen fiatal tanároknak való gyűlésen, ahol az újonnan érkezett kolléga, általában történelemtanárok voltak ezek. Kifejtette, hogy hát itt nem elég erős a dákö-román szellem itt sokkal erősebbé kell tenni, mert ez lényegében az ország szíve, tehát ez tételesen is elhangzott.

[01:30:27](#)

És pontosan azzal a szóval, hogy ez a misszióink tulajdonképpen, hogy ezt véghez vigyük. Na, most már bizonyára hallottak róla, nem annyira érdekes, hát abszurdabbnál abszurdabb helyzeteket teremtett ez a dominancia igény.

[01:30:50](#)

Rászóltak a gyermekekre, hát például vegyes iskolákban, hogy a folyosón hogy beszélnek, ne beszéljenek magyarul, beszéljenek románul vagy nem ült mondjuk 12 magyar tanár és volt egy román kolléga, aki esetleg még tudott és beszélt is valamennyire a nyelvet vagy értette, de a gyűléseket románul kellett tartani. Sőt, ami érdekesebb bement a magyar osztályfőnök és kötelező volt románul tartani az osztályfőnöki órát nyilvánvaló ez elvárás volt. Hát ezt azért az osztályfőnökök nem nagyon tartották be ezt a dolgot, de egyáltalán egy ilyen elvárás létrejöhet. A Hargita, szóval lényegében azt hiszem, hogy a kérdésnek az egyik nyitja itt van a tanügyi helyzetnél. Körülbelül ennyi, még lehetne folytatni.

[01:31:54](#)

Vörös László: Utolsó előtti kérdésem, mielőtt a közönségnek is módot adnánk kérdezni, hogy a magyarországi nyilvánosság hogyan tud nektek, most már nem Marosvásárhelyről, hanem a romániai magyarságról van szó. Magyarországi nyilvánosság hogyan tud nektek igazán segíteni és mivel tud ártani?

[01:32:16](#)

Gálfalvi György: Hát nézd, ártani azzal tud, hogy ha hamis képet fest arról, bármilyen formában hamis képet fest arról, ami nálunk történik. Ezzel tud ártani. Ez a válasz ez a könnyebbik fele a kérdésnek ez a könnyebbik válasz. Hogy mivel tud segíteni? Talán azzal, hogy napirenden, állandóan napirenden tartja a kérdést, és állandóan tudatosítja az itteni lakosságban is a helyzetet és végsősorban, Európában is azt, hogy mi történik, és tulajdonképpen a román kormányban is ezt tudatosítja azt, hogy ez nem idő kérdése, hogy majd csak elfeledkeznek róla és megunják és leveszik napirendről. Tehát napirenden kell tartani a kérdést. Ezzel tudnak a legtöbbet segíteni.

[01:33:25](#)

Vörös László: A néhány nap múlva esedékes választások már itt többször is menet közben szóba kerültek. Mit vártok ettől? Jobb lesz? Rosszabb lesz?

[01:33:40](#)

Markó Béla: Hát elég nyitott kérdés ez számunkra. Nem a saját szavazóinkkal kapcsolatban vannak kételyeink. Hiszen az erdélyi magyarságnak egyetlen politikai szervezete van pillanatnyilag az **[hang megszakad]** RMDSZ és meglepő az az érdeklődés, ami nagyon, hiszen jártunk ki falura az elmúlt napokban természetesen ilyen kortes gyűlésekre meg választási kampány megbeszélésekre. Meglepő az az érdeklődése, hogy mindenki érdeklődik a szavazás technikája iránt. Az emberek pillanatnyilag ebben reménykednek, és teljes lélekkel reménykednek, hogy az RMDSZ az a parlamentben minél nagyobb súllyal jelen tud lenni és ők ehhez hozzá segíthetik az RMDSZ-et, tehát a saját képviselőiket. Nyilván az RMDSZ számára is most ez a legfontosabb cél, hogy egy olyan parlamenti csoportot kialakítani, amelyik a többi kisebbségekkel együtt, vagy esetleg egy olyan párttal szövetkezve, amelyik leginkább óhajtja a demokráciát befolyásolni tudjuk a törvényhozást és az alkotmányozást. Tehát, ennek megvan a nagy értelme és célja természetesen.

[01:35:24](#)

A valóságban nagyon félünk attól, hogy ezeket a választásokat is megpróbálják, is hát is mondom úgy, hogy erre volt még példa réges-régen, mert ami az utóbbi években volt, azt nyilván annak semmi köze nem volt a választáshoz. Megpróbálják manipulálni. Már az azt megelőző kampány is nagyon-nagyon Front párti volt természetesen, hiszen azért minden deklarált szabadság ellenére a Front tartja a kezében a televíziót is és a rádiót is tehát a legfontosabb mass médiákat. Véleményem szerint, ha csak nagyon nem borul a helyzet és a rokonszenv arány, akkor a Front és Iliescu fog nyerni a választásokon. A kérdés az, hogy milyen arányban, hogyha nagyon nagy arányban, akkor minden lehetősége meglesz a Frontnak, hogy egyfajta visszarendeződést végig vigyen, és hogy tulajdonképpen egyfajta burkolt egy párt rendszerrel működjön tovább ez az ország, hogyha lesz egy elég erős ellenzéki jelenlét a parlamentben, akkor ez talán ki lehet védeni. Szóval pillanatnyilag az esélyek azok így néznek ki.

[01:36:54](#)

Vörös László: Ehhez azt tenném hozzá, hogy Markó Béla maga is szenátorjelölt és emberi számítás szerint be is kerül a parlamentbe, ebben bízunk. Nem tudom Gyurka, András? Ennek kérdéshez akkor megkérdezném a tisztelt hallgatóságot, hogy van e kérdés szíveskedjenek föltenni.

[01:37:22](#)

Kérdező 1: Nekem lenne egy kérdésem Gálfalvi szerkesztő úrhoz. Az előbb arról volt szó, hogy mi árt és mi használ? És azt mondta, hogy árt a hamis kép. És eléggé figyelve az itteni meg ottani sajtót is jómagam is teljesen tájékozatlan vagyok és nem tudom, hogy milyen kéne legyen egy igazi kép?

[01:37:54](#)

Az előbb szó volt bizonyos hegyről, ahol görgetjük a követ. Nekem eszembe jutott újra, mint sokszor a Birtok Béni esete, akit libánfalvi parasztok mentenek meg. És úgy néz ki, hogy nem csak abba (?), hanem az is hamis. Aztán az is eszembe jutott valamikor rég Gálfalvi szerkesztő úrnak egy írásában olvastam, hogy mint jómagam tanárként kihelyezték Görgényüvegcsűre és hál istennek mázlija volt, de azért ismered azokat az embereket, és úgy emlékszem arra, az írásra is szereti őket. És megkérdezném, hogy Melyik az az igaz kép?

[01:38:35](#)

Mert azt is hallottuk, hogy Vásárhelyett egy polgárháborút elintéző ceașesista társaság állna a háttérben. A múlt héten pedig elnézve azokat a hodáki parasztembereket, akiket Csonta úr és a többiek lelkesítettek. Nem tudom elképzelni, hogyha ugyanilyen urak lelkesítenék, hogy szeressék a magyarokat és ezt mondaná a szabad román televízió és szabad román rádió, ezt mennyire tudnák csinálni?

[01:39:06](#)

Szóval azt hiszem, hogy sokkal bonyolultabb a dolog és felteszem újra azt a kérdést, hogy melyik az a kép, ami hitelesen tudna itt valakinek mit bemutatni? Vagy mennyire igaz az a kép, ami ott lehetne tudni, hiszen itt van Vásárhely, és ha jól emlékszem az RMDSZ is hozzájárult, hogy csak a tisztázás a választások után legyen.

[01:39:35](#)

Egyre több olyan kérdés van, ami egyre zavarosabbá teszi a helyzetet. Ilyen körülmények között azt hiszem, hogy lehetetlen elvárni azt, hogy hogy ne egyfajta torzkép keletkezzen, nemcsak itt ebben az országban leginkább figyelnek oda, hanem az egész világon. És akkor, hogy állunk az igaz képpel?

[01:39:58](#)

Gálfalvi György: Egyrészt a kérdésben, és rendkívül örvendek a tájékozottságának és az utalásokból nyilván meggyőződtem, hogy ismeri a helyzetet. Valahol azt mondanám, hogy az igaz kép az semmiképpen sem kizárólagos, hanem az is-is. Sajnos, ez a helyzet itt is ezt tudjuk mondani is-is. Az is igaza, én nem hiszem, hogy hamisnak bizonyult az a Kacsó Sándor regényének a zárókép, amikor a libánfalvi parasztok viszik a Birtok Bénit hordágyon. Mert az se igaz, hogy a minden hodáki nacionalista és minden libánfalvi ugyancsak nacionalista. Köztük is vannak félrevezetettek, manipulált emberek és köztük is hallottam azt, hogy menjünk csak haza, mert eltángáljuk a bírót, aki minket felültetett meg azt mondta, hogy itt bent vannak a magyarok és azért hozták be őket, és majd leszámolnak a bíróval. Na, most én ezt nem tudom, hogy leszámoltak-e a bírójukkal, amikor visszamentek vagy nem számoltak le, de ez is igaz.

[01:41:24](#)

Tehát, hogy manipulált emberekről van szó. Semmiképpen sem az igaz kép, én használtam azt a kifejezést, hogy nyomorék nemzeti tudatuk van általában a románoknak, és ez erősnek tűnhet, de sajnos igen. És az erdélyi románság számára valahol kell az a mankó, ami mi vagyunk. Ez csak én így tudom megfogalmazni ezt már elmondtam bocsánat, hogy ismétlem magamat, de nekik nem az kell, hogy egymagukba álljanak, meglegyen a magukról a maguk nemzet tudatuk, hanem az is kell, hogy a fal, amihez hasonlítsák és valamire támaszkodjanak, és mi voltunk azok, akikre támaszkodhatnak. Igen mi vagyunk ugye a Janik, hogy egészen népies legyek és itt vannak a magyarok, akiket lenézhetünk, és mi most azt akarjuk elvenni tőlük, ezt a mankót akarjuk kicibálni a kezükből az utca közepén a nyomorékoktól, hogy elveszik, hogy minket lenézhessenek és ezt nem adják. Ezért ragaszkodnak, ilyen görcsösen hozzá ez is igaz, de az is igaz, hogy az egyszerű román emberek között pont úgy megvannak azok az emberséges eszmények. Csak éppen, hogy uszítva vannak, na, most még ehhez az tartozik hozzá, s amit nagyon fontosnak érzek és talán nem a kérdéstől való elmenekülés, hanem inkább csak kiegészítés, hogy a románságot egészen más viszony fűzi a saját értelmiségéhez, mint a magyarságot.

[01:43:09](#)

Tehát, számunkra, hogyha Sütő András kiállt az erkélyére vagy a kiállt az ablakba, az RMDSZ székházába és azt mondta, az ott lévő magyarságnak, hogy a magyaroknak, hogy menjetek haza, hogy ne provokáljuk a románságot, akkor a magyarok elmentek. Lehet, hogy ez hiba volt lehet, hogy nem, elmentek. Ha a románság elé kiállna a Dinescu, akit ugye a forradalom egyik, szerintem nem forradalom volt, az már más dolog nem akarok elmenni, de az eseményeknek az egyik mozgatója volt. Pont úgy kifütyülnék, mint ahogy Sütő Andrást kifütyülnék, tehát a saját értelmiségükre nem hallgatnak, hogyha az mást mond nekik, mint amit hallani akarnak tőle, nem hallgatnak rájuk.

[01:43:57](#)

Tehát azért gondolom, hogy mégse mentem el távol a kérdéstől, mert az igaz kép az szerintem az, amikor a teljes kép, legalábbis a teljesség felé törekvő kép, semmiképpen sem a kizárólagos

kép, és ami a maga bonyolultságával próbálja megfogalmazni a helyzetet. Nem tudok okosabb lenni ennél elnézést kérek, hogyha nem elégíti ki a válaszom, ennél okosabb nem tudok lenni.

[01:44:31](#)

Vörös László: Tessék.

[01:44:33](#)

Kérdező 2: Nem is annyira kérdést akarok feltenni, azt is majd később egy kicsit. Csak éppen Bánt Jóska barátommal, aki kolozsvári, nagyon gyakran elgondolkozunk azon, hogy mennyire tájékozatlan a magyar közvélemény az erdélyi eseményekkel kapcsolatban.

[01:44:56](#)

Egy egészen szűk, tehát inkább egy ilyen együtt gondolkozás lesz, amit megpróbálok itten létrehozni. Tehát, az volt a kérdés, hogy miben segíthet a magyar nyilvánosság és ez az, amit tőlünk is nagyon sokszor kérdeznek. Éppen a múltkor Kozma Huba képviselő volt a szegedi erdélyi körbe ugyanezt kérdezte tőlünk, erdélyiektől, hogy körülbelül mi is az, amivel használhatnak mi is, amik segíthetnek a meg a most a választásokon az RMDSZ-nek. És hát én azt szeretném itt elmondani, és azért mondom itt, nem fehér asztal mellett, mert borzalmasan tájékozatlan a magyar közvélemény mind arról, ami Erdélyben van és főleg az ifjabb generáció. Tehát, van egy szűk értelmiségi réteg, aki a '80-as évek elején, '70-es évek végén elkezdett Erdélybe járni. És akkor még tudjuk, hogy itt tiltva volt.

[01:46:11](#)

De ez az elnemzetietlenítő politika, amit a Béla is említett, ami Magyarországon folyt, ez annyira, ha mondjuk, százalékokban beszélünk annyira általános Magyarországon, hogy egyszerűen például most, amikor a legtragikusabb események mentek végbe Erdélyben, akkor nagyon sok embert kimondottan idegesített az, hogy a magyar sajtó már megint az erdélyi kérdéssel foglalkozni.

[01:46:42](#)

És ezt csak azért mondom, hogy körülbelül tudjátok, hogy mire lehet számítani, mondjuk itteni viszonylatban. Természetesen mondom, vannak nagyon jó indulatú értelmiségiek, vannak szakértők is, vannak most már olyan kaliberű Erdélyből átjött publicisták, akiknek komoly szavuk van, ennek ellenére naponta, éppen Jóskával szoktuk megtárgyalni ezt reggelente, mert helyen dolgozunk, hogy naponta(?) olyan tévedések, amiken nem, nem értjük, hogy vezető mit tudom én hány százezer példányban megjelenő napilap, olyan tévedéseket közöl Erdéllyel kapcsolatban, hogy ezen csak nevetni lehet. Szóval csak annyit kellett volna, hogy ránézzen erre a térképre az illető, és akkor mindjárt nem jön be ez a baki és ez naponta megtörténik, akár a Népszabadságban, akár a Magyar Nemzetben, akár mit tudom én Délmagyarországon.

[01:47:50](#)

Tehát ez persze csak egy nagyon apró talán felületének dolog. A másik az, hogy Erdély magyarsággal most már szinte azt lehet mondani, hogy 60-70 %-ban szórványban él. Tehát, és ez egy egészen más helyzetet teremthet. Ezt tudjátok, nem is nektek magyarázom tulajdonképpen. De például erre szinte alig figyel a magyarországi közvélemény és sajtó, hogy ez milyen következményekkel jár. Milyen feladatokat ró az erdélyi magyarságra, hogy tulajdonképpen a székelység, Marosvásárhely környéke és még mondjuk, mondhatnánk néhány egy kivételével szinte az egész erdélyi magyarság szórványban él és az ő szempontjukból egészen másképp tevődik fel a kérdést, mint mondjuk a székelységben vagy Marosvásárhelyen, vagy még Nagyváradot és Bihar megye bizonyos részeit is lehet említeni. Tehát, egészen más jellegű nyomás nehezedett rájuk akkor decemberig és egészen más eredményekkel jár, tehát, ami a tudatot illeti, vagy a jövőképet, vagy egyáltalán a reménységeiket illeti. Ez például szinte egyáltalán a magyar sajtóban nem tükröződik az erdélyi magyarságnak ez az állapota és ennek a következményei.

[01:49:34](#)

Hát még lehetne tovább sorolni ezeket a dolgokat, hogy milyen jellegű az érdek? Most nem beszélek arról, amikor a divat jellegű érdeklődés Erdély iránt, a politikai hullámlovaglás, ami egészen, szóval nem csak a választások alkalmával mutatkozott meg, hanem már azelőtt is és azóta is. Akkor az, hogy Magyarország is szóval ez érthető is valahol, hogy egy olyan átmeneti helyzetben van, amikor a bőségesen sok erőfeszítés számára az, hogy saját kérdéseit megoldja és egyáltalán a lakosság nagy része és még az értelmiség nagy része is nem gondolkozik valóban nemzetben. Tehát ez, amit mondjuk a Csoóriék vagy Illyés Gyula mondott ez egyáltalán nem él az emberekben. Tehát, számukra az erdélyi magyar az most is román, vagy az újvidéki vagy a szlovákiai, vagy vajdasági, tehát azonnal és természetes, hogyha számára tehát, hogy nem nemzetben gondolkozik, akkor őt valósággal bosszantja azt, hogyha most éppen nem arról van szó, hogy megint megdrágult a hús, hanem arról van szó, hogy Marosvásárhelyen mi történik, vagy Temesváron mi történik.

[01:51:02](#)

És ezt is csak azért mondom tehát, hogy illúzióktól mentesen nézzétek ti is ezt, amit Magyarországról lehet várni, mind a mellett a nagyon sok minden mellett, amit adtok és maga, hogy itt vagytok ez is egy óriási dolog lesz ez biztos, hogy decemberben ti se gondoltátok és én se gondoltam, hogy itt fogunk találkozni. Ami a kérdésem lenne az az, hogy ezt is szintén tapasztaltam néhány szerény előadást tartottam az erdélyi irodalomról és például mondtam Pusztai Jánost, akit te is mit mond az egyik legnagyobb magyar élő erdélyi, nem erdélyi, hanem magyar írónak tartasz én is ugyanennek tartom.

[01:51:47](#)

És azt mondtad, hogy az ő vele készített interjú nem kerülhetett már be akkor se a lapba, mondjuk ezt nem értem, mert tehát tudjuk, hogy Pusztai János az az író volt, aki nem kellett

kompromisszumokat tegyen amiatt, hogy az írásából kell megéljen. Tehát, nem volt annyira kiszolgáltatva, mint mondjuk egy szerkesztő és éppen ezért valamivel talán erkölcsileg könnyebb helyzetben volt, mint mondjuk az írók nagy része, a zene írók nagy része.

[01:52:26](#)

Ugyanakkor az ő regényeit nem egyértelműen, bár ő kijelentette azt például mittomén, hogy *A Sereg* című regénye nyilván a románok bevonulását Erdélybe írja meg. De ha ezt a regényt olvasunk, mivel nincsenek szó szerinti pontosítások, földrajzi pontosítások ez nem derül ki, akkor miért volt veszélyes ez mondjuk a cenzorok szempontjából, hogy Pusztai Jánossal készített interjú jelenhetett meg, vagy olyan volt szöveg esetleg?

[01:52:58](#)

Gálfalvi György: Nem volt olyan a szöveg, egyszerűen Pusztai János nevét nem lehetett már leírni annak idején. Ha rosszul értette azt mondtam, hogy a kötetben nem kerülhetett, de megjelent 1978 februárjában, megjelent az *Igaz szóban* egy Pusztai összeállítást szerkesztettem *Írók műhelyében* sorozatban, aminek szerkesztője voltam. Tehát egy Pusztai János interjú ott megjelent. Később nem lehetett leírni már a nevét, ugyanis a regényei éppen a *Zsé* és *A Sereg* című regényeinek a harmadik kötete ez lett volna *A Csapda*, ez fennakadt a cenzúra rostáján. Erre Pusztai feldühödött és egy dühös levelet írt a cenzornak és megvonták tőle a közlési jogot, vagyis nem volt ez így kimondva egyszerre csak utasítást adtak, hogy nem közölhet. Körülbelül ennyit tudok ezzel kapcsolatban mondani.

[01:54:01](#)

Annyit még, amit el szeretnék mondani és nem szeretném, hogy anélkül záruljon le ez a találkozó és talán egy kicsit mégis visszatérek arra, hogy mit lehet tenni és mennyire fontos a ránk figyelés és az odafigyelés számunkra. Elfelejttem mondani, hogy nagyon-nagyon fontos volt évtizedeken keresztül az a tudat, legalábbis a romániai magyar alkotók számára például, hogy van Szegeden egy lap a *Tiszatáj*, amelynek a szerkesztői tudnak rólunk. Értő, ráérző kritikákat írnak a könyveinkről, egyáltalán tájékoztatják az itteni olvasóközönséget arról, ami a romániai magyar irodalomban történik. Bizony nem egyszer kockázatot is vállalva és ennek meg is lettek az adminisztratív következményei is.

[01:55:02](#)

És egyáltalán nem csak Szegeden, hanem Debrecenben is élnek, és Budapesten is élnek olyanok, akik figyelnek ránk. Jó volt ez a tudat ez erősített minket. Na, most pontosan így azt hiszem, hogy a romániai magyarság számára is ennyire fontos és megtartó erőt jelent az odafigyelés tehát, hogy a sajtó igenis odafigyel, még akkor is, hogyha ez egyesek számára itt ingerlő. Ezért természetesen mit tehet az itteni magyarság. Igenis ezt az odafigyelést, de evvel nem azt akarom mondani, hogy mi elsősorban az erőnket azért nem az odafigyelésből kell merítenünk, hanem a belső saját magunkból.

[01:56:02](#)

Egyáltalán Csoóri szavaival mi befelé hódíthatunk és a magunk erkölcsi erejét kell növeljük és a magunk lelki erejét kell állandóan ébren tartanunk és működtetünk kell magunkban, ezt a csak azért is ezt a mindig a küzdelemre való készenlétet és itt visszatérnék arra, amit mondtam, és nem, hogy Markó Béla barátommal vitázzak. Nem hiszem egy pillanatig sem öncélú ez a küzdelem. Egyszerűen csak valahogy azt mondanám, hogy küzdeni bizakodás nélkül is lehet. Ennyit tudok mondani.

[01:56:54](#)

Vörös László: Tessék.

[01:56:59](#)

Ha nincs, akkor befejezésül annyit mondanék, hogy akár egyetértünk a Sziszüphosz metaforával akár nem, az biztos, hogy nagyon nehéz ez a munka és hát kívánunk nektek változatlan kitartást. Minden jót és azt, hogy itt is majd minél többször találkozzunk, és hogy mi is mehessünk oda, de félelem nélkül.

[01:57:28](#)

Kérdező 3: Végére szeretnék még valamit mondani, hát ott van a *Látó*. Valami verset azért felolvashatnának már kérés képpen, ha egyáltalán készültetek erre, nem?

[01:57:38](#)

Markó Béla: Hát különösebben nem, nem készültünk. András hát olvass fel valamit.

[01:57:48](#)

Kérdező 3: Annál is inkább, mert a *Látó* ugyan a megérkezik az egyedi könyvtárba, ami Önöknek öröm, nekem bosszúság, lopják. És ennyi.

Gálfalvi György: Most próbáljuk elintézni, hogy terjeszthessük itt(?).

[01:58:08](#)

Beszélő 3: Beérkezik, de már nem kerülnek következő fázisba, valahol elvesz.

[01:58:11](#)

Markó Béla: Innen nem olvasol fel valamit?

Kérdező 3: Nem muszáj.

Markó Béla: Egy-egy verset felolvasunk hát.

[01:58:23](#)

Markó Béla: Kovács András Ferencnél vannak a verseim és az az érzésem, hogy az elkövetkező időszakban kettőnk közül csak ő fog verset írni. Amíg ő keresi a maga verseit, én egy tavalyi szonettet felolvasnám, novemberi, 1989. novemberi keltezésű.

[01:59:03](#)

[vers] Markó Béla: *Suttogva élek*

*Suttogva múlik el az életem,
Lehalkítottak, mint a rádiót,
mely zúg, recseg, nyöszörög és sikolt,
s nehogy meghallják, nehogy baj legyen,
egyebem sincs csak gyáva fél szavak,
csak égő, visszafojtott mondatok,
csak fellegekbe göngyölt csillagok,
mik egymásról sem tudva izzanak.
pokróc alatti gyors szeretkezés,
asszonyt, kit nem láttam még meztelen,
de már világra hozta gyermekem,
s ha mégis véget ér a rejtezés,
majd nézzük egymást hosszan Istenem
megráncosodva, csúnyán, öregén!*

[vers vége]

[02:00:07](#)

[vers] Kovács András Ferenc: *Feketetői vásár*

*Vásárban voltunk adtak-vettek
Csucsá fölött cifraszűr-őszök
Szálltak himzett koldustarisznyát
Cigányzenével alkudoztak
Áldomástleső eszelősök
A zsibvásárban árulók közt
Árvák tolongtak és bolondok
Sors szötteivel rászédettek
Rázták szakadt országok rongyát
Lélekharangot vén kolompot
Vásárban voltunk adtak vettek,
Subák, gubák, krisztusi kendők,*

*Cseréltek gazdát csengős jármok
Böcsületszóra herdált holmik
Lomtalanított száz esztendőnk
Akadtak kik a forgatagban
Elkeveredtek odábbáltak
Tán eladhatták magukat mind
Vak kegyelem szegény kacatja
Voltak reményben elhasználtak
Voltunk vásárban adtak-vettek
Veszett kufárok hitvitája
Világ leszólott portékája
Csucsra fölé szállt szülőföldünk
Ady széttépett bibliája.*

[vers vége]

[02:01:25](#)

Vörös László: Mi köszönjük szépen a szereplést és a figyelmet.

Gálfalvi György: Mi is köszönjük a vendéglátást.

[felvétel vége]